

PAPER DETAILS

TITLE: ÂDIYÂT SÛRESİNİ ANLAMA VE ANLAMLANDIRMA ÜZERİNE MÛLAHAZALAR

AUTHORS: Semsettin ISIK

PAGES: 174-191

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1680889>

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2021, 8 (1), 174-191

ÂDİYÂT SÛRESİNİ ANLAMA VE ANLAMLANDIRMA ÜZERİNE MÜLAHAZALAR
Thoughts on Understanding and Making Meaning of the Sûrat al-Âdiyât

Şemsettin IŞIK

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı, e-mail: semsettinisik@gmail.com Orcid No: 0000-0001-8872-801X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received:	02/04/2021
Kabul Tarihi / Accepted:	10/06/2021
Yayın Tarihi / Published:	30/06/2021
Cilt / Volume:	8
Sayı / Issue:	1
Sayfa/ Pages:	174-191

Atıf / Cite as: Işık, Şemsettin. “Âdiyât Sûresini Anlama ve Anlamlandırma Üzerine Mülâhazalar” [Thoughts on Understanding and Making Meaning of the Sûrat al-Âdiyât The Perception of Plague in Maqamat From Ibn al-Wardi to 'İdizade]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 8/1 (2021), 174-191. Doi No: <https://www.doi.org/10.17859/pauifd.908707>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 8 (1) 2021: 174-191

ÂDİYÂT SÛRESİNİ ANLAMA VE ANLAMLANDIRMA ÜZERİNE MÛLAHAZALAR*

Şemsettin IŞIK**

Öz

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm vasıtasıyla yeryüzünde yaşayan kullarına son bir çağrı daha yapmıştır. Böylece daha önceki kitaplardan geriye kalan kısımlarda yer alan bilgilerin doğruları tasdik, hatalı kısımları tashih edilmiş ve ihtilaflı hususlar da karara bağlanmıştır. Akabinde geçmişe dair haberlerden alınması gereken derslere ve gelecekte karşılaşılabilecek problemlerden çıkış yollarına dair uyarılarda bulunulmuştur. Onun bu özelliğinden dolayı her dönemde âyetlerin anlaşılması ve onlardan hâsıl olan mesajlar eşliğinde hayatın anlamlandırılması için azami derecede gayretler sarf edilmiştir. Bu sayede, vahyin ilk muhataplardan itibaren süregelen çalışmalar neticesinde muazzam bir tefsir mirası meydana gelmiştir. Bu birikim, bir taraftan Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasını kolaylaştırırken, diğer taraftan da zamanla üzerinde yeniden düşünmeye lüzum hissedilmeyen yegâne doğrularmış gibi anlaşılmaya başlamış ve zamanla da büyük bir oranda kabul görür olmuştur. Bu da bazı ayet ve sûrelerin anlaşılması ve yorumlanmasında durağanlaşmaya ve verdiği mesajların belirli bir zamana ve olaylara hasredilip dondurulmasına yol açmıştır. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm'in kıyamete kadar gelecek olan muhataplarına söyleyecek sözünün olduğu, herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle aynı şekilde Âdiyât sûresinin de dün olduğu gibi bugüne ve yarına söyleyecek sözü ve verecek mesajı olduğunda şüphe yoktur. Bundan dolayı geçmişte yapılan çalışmaları dikkate alıp, söz konusu sûrenin âyetlerinde yer alan orijinal yapıyı ve bağlam bütünlüğünü göz önünde tutan bir anlama ve anlamlandırma çalışmasında bulunmak ve akabinde bir meâl çalışması sunmak istedim. Bu da yapılagelen çalışmalara bir katkı sağlayacaktır kanaatindeyim.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Meâl, Âdiyât Sûresi, Atlar, Baskın

Thoughts on Understanding and Making Meaning of the Sûrat al-Âdiyât

Abstract

Almighty Allah made one more call to His servants living on earth through the Quran. Thus, the correctness of the information in the remaining parts of the previous books was confirmed, the erroneous parts were corrected and the disputed issues were resolved. Subsequently, warnings were made about the lessons that should be taken from the news about the past and the ways out of future problems. Due to this characteristic of him, maximum efforts have been made in every period to understand the verses and to make sense of life in company with the messages generated from them. In this way, as a result of the studies that have been going on since the first

* Makalenin *Etik Kurul Kararı* gerektirecek herhangi bir uygulama içermediğine dair yazarın beyanı bulunmaktadır.

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı, e-mail: semsettinisik@gmail.com Orcid No: 0000-0001-8872-801X

addressees of the revelation, an enormous legacy of interpretation has occurred. While this accumulation made it easier to understand the Quran on the one hand, on the other hand, it started to be understood as the only truths that did not need to be rethought over time and became widely accepted over time. This caused stagnation in the understanding and interpretation of some verses and suras, and the freezing of the messages it gave to a certain time and events. However, it is a well-known fact that the Quran has a word to say to its interlocutors who will come until the Day of Judgment. In the same way, there is no doubt that the chapter of *olduğundadiyât* has a word to say and a message to give to the past, today and tomorrow. For this reason, I wanted to take into account the previous studies, to make a comprehension and interpretation study that takes into account the original structure and context integrity of the verses of the chapter in question, and then to present a translation study. This will make a contribution to the work done.

Keywords: Tafseer, Translation, al- *Ādiyât*, Horses, Attack

Structured Abstract: Almighty Allah made one last call to man, who is the most honorable creature he created, through the Quran. With this call, the truths of the information contained in the remainder of the previous books were confirmed, the erroneous parts were corrected, and the issues in dispute were resolved. In addition to these, news about the past nations were given and the lessons that should be learned from them and ways out of the problems to be encountered in the future were included. Due to this feature of the Quran, maximum effort has been made to live a meaningful life in line with the messages it gives in every period. As a result of these studies that have been ongoing since the first addressees of the revelation, a huge legacy of tafsir has occurred. This accumulation, on the one hand, makes it easier to understand the Holy Quran, on the other hand, rethinking the verses again has a bit of a secondary importance. This situation has become widely accepted over time. Consequently, this made the understanding and interpretation of some verses and suras stagnant and caused the messages to be frozen by connecting to a certain time and events. However, it is a well-known fact that the Quran has a word to tell people who will come until the Day of Judgment. From this point of view, there is no doubt that the chapter of *Ādiyât* also has the word and message to say to the past, today and tomorrow. Therefore, it was necessary to understand and make a new translation by considering the words and meanings in the verses within the context of the internal context, taking into account the previous studies on this surah. This made it necessary to examine the words of the verses in the chapter of *Ādiyât* and the usage of their meanings in dictionaries and in the Quran. Looking at some dictionaries, it turned out that the word "*ādiyât*" is used for both feminine and masculine forms. Again, the use of the derivatives of the same word in various verses in meanings such as enmity, transgressing and attacking both confirmed the meaning of the word and shaped the translation work to be done. Because the studies related to the chapter of *iyat* have been evaluated under two sub-headings in commentary and translations. In many of these, the surah in question has been handled and examined as two subjects: the oath and its answer. With a few exceptions, the rest of them mentioned horses that run in a dust-like atmosphere. This has led to no further consideration of the internal context of the verses. In the rumors made to clarify the issue, there was no consensus on whether this surah was sent down in Mecca or Medina. For this reason, it is understood that in some of them, horses running in the Battle of Badr, and in others, camels carrying the pilgrimage from Muzdalifah to Mina. The fact that the surah in question emphasizes the settlement of the creed in terms of subject and the style used in a unique way accompanied by an oath strengthens the idea that it is a sent down in Mecca. What makes this interesting is Abdullah b. Abbas, saying that the same surah was sent down in both Mecca and Medina, and that his uncle Ali warned him, saying, Do you want to judge something you do not know. Upon this, Ibn Abbas gave up his opinion and interpretation and returned to his uncle's opinion. Perhaps the grammatical aspects of adjectives such as ' *ādiyât* ',

'mûrîyât' and 'muğîrât' have prompted the commentators to focus on such rumors. However, if the oath in this surah is considered to be made to the soul of a person who is valued because he bears divine breath without making any distinction between believers and unbelievers, as in the chapter "Doomsday", it will be more appropriate to the inner context in the verses that come in response to this. Here, with an allegorical expression, it is revealed by the verse "people are indeed very ungrateful to their Lord" and the following statement that they are enemies of revelation. In the event that the word "al-man" in the same verse is accepted as a genus name, all people; It seems possible to include those who oppose revelation by accepting it as a word. If the second possibility is accepted here, there is no change in subject between the case and its answer. Thus, all parts are gathered around a whole. It is clear from this that the verses miraculously have a word to say and a message to give to everybody and every time. Otherwise, stating that there is no meaning other than this verse or this surah, or to confine their message to a certain understanding or time and place means to destroy their direction and universality of guiding future generations until the Day of Judgment. However, the Quran encourages thinking and producing thoughts, and it always states that it has a word to say.

Keywords: Tafseer, Translation, al- Âdiyât, Horses, Attack

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, müminlerin maddî ve manevî dünyalarını düzenlemek için gönderilen ilâhî bir rehberdir. Bundan dolayı onun anlaşılması ve yorumlanması, ilk muhataplarından itibaren süregelen uğraş alanlarından birisi olmuş ve onu 'nasıl anlayalım' ya da 'nasıl anlamalıyız' sorusu canlılığını her zaman korumuştur. Bu da onun düne, bugüne, yarına söyleyecek sözü ve verecek mesajının olduğunu açık bir şekilde ortaya koymakta ve onunla kıyamete kadar hemhâl olmayı gerektirmektedir. Bu yüzden onun ayet ve sûrelerini anlayıp, onlarla hayatı anlamlandırmak için sürekli olarak çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Bu sayede, çeşitli dillerde meâl ve tefsir çalışmaları yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların ortak paydasını Peygamber (s.a.v) ve vahyin ilk muhataplarının dili olan Arapça kaynaklar teşkil etmiştir. Bundan dolayı farklı zaman ve mekânlarda yapılan bu çalışmaların şekillenmesinde, mevcut bilgi kadar sahip olunan kültürel miras da etkin olmuştur. Bu da zaman zaman bazı âyet ve sûreleri anlama konusunda, daha önce yapılan çalışmaların doğruluk oranlarına duyulan güvenden dolayı onları bir daha süzgeçten geçirip, üzerinde tekrar düşünmeye gerek duyulmaz bir hâl almasına yol açmıştır. Özellikle İsrailiyyât türü rivayetler, bunlar arasında büyük bir yekûn tutmakta ve bir o kadar da zihin bulanıklığına yol açmaktadır.

Aynı şekilde günümüzde Âdiyât sûresine dair yapılan meâl ve tefsirlerde yer alan verilerin neredeyse tamamına yakını, daha önce yapılan çalışmalarda yer alan nakiller çerçevesinde şekillendirilmiş ve elde mevcut olan bazı veriler, herhangi bir ayıklanmaya tabi tutulmadan yeni bir üslûp eşliğinde tekrar arz edilmiştir. Bu da birbiriyle çelişen rivayetlerin yapılan çalışmalarda yer almasına zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı iki yüzden fazla Türkçe meâlin "birkaçı hariç olmak üzere",¹ geri kalan

¹ Bk. Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri I* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 5. Baskı, 2012), 414; *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli*, çev. Bayraktar Bayraklı (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007), 33.

kısımında meâl olarak bu mânâda tam bir netlik hâsıl olmamıştır. Dolayısıyla yapılan meâller de Âdiyat sûresine dair tefsirlerde yer alan koşan atlar üzerine temellendirilmiştir.² Bu da sûrede yer alan bağlamın ikiye bölünmesine; bunlardan birisinde koşan atlara, diğerinin de insanın nankör davranışına yer verilmesine neden olmuştur. Bu durum, zamanla bu şekilde kemikleşmiş ve yeniden üzerinde fazlaca durulmaz bir hâl almıştır.

Yaygın olan bu tür anlayışın hilafına olarak, Âdiyât sûresi ile ilgili meâl ve tefsirler üzerinde objektif bir şekilde yapılan analiz, sentez ve muhakeme eşliğinde elde edilen sonuçlar üzerine oturtulan yeni bir anlama ve anlamlandırma çalışmasının yapılması faydadan hâli olmayacaktır. Bu da daha önce yapılagelen çalışmalara bir katkı sağlayacaktır.

1. Âdiyât Kelimesinin Anlam Alanı

Herhangi bir kelimenin anlam alanını tespit edebilmek için önce onun kök yapısına, daha sonra çeşitli zamanlarda ondan türetilen kelimelere ve yüklenen anlamlara bakmak gerekmektedir. Böylece söz konusu kelimenin, genel hatlarıyla anlam alanını tayin ve tespit etme imkânı doğmuş olacaktır.

Biz de bu maksatla “âdiyât” kelimesini farklı şekillerde anlamlandıran sözlüklerden ve Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan biçimlerini farklı biçimde ele alan tefsirlerden hareket ederek değerlendirmeyi uygun bulduk.

1.1. Sözlüklerde Âdiyât Kelimesi

“Âdiyât, ‘âdih’ kelimesinin çoğulu olarak hızlı gitme, koşma, saldırma ve akın düzenleme gibi anlamlara sahip olan ‘a-d-v’ kökünden gelen ism-i fail kalıbında cem-i müennes (dişil çoğul) bir kelimedir.”³ Bu kelime, her ne kadar müennes (dişil) bir

² Bk. *Kur’an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, çev. Hasan Basri Çantay (İstanbul: İslam Mecmuası Hediyesi, 1984), 3/1212-1213; *Kur’an-ı Kerim ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Çile Yayınları, 1988), 601-602; *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd., (Ankara: TDV Yayınları, 2017), 599; *Kur’an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (İstanbul: DİB Yayınları, 2. Baskı, 2010), 599; *Kur’an-ı Kerim Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, çev. Mustafa Öztürk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 687; Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı-Meâl Tefsir*, çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 9. Baskı, 2015), 1467-1468; *Son Çağrı Kur’an*, çev. Salih Akdemir (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Baskı, 2009), 559; *Yüce Kur’an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, çev. Abdulkadir Şener vd. (İzmir: TDV Yayınları, 2009), 599.

³ er-Râgıb el-Esfehânî, *el-Müfredât fi garîbi’l-Kur’ân*, thk. M. Halil Aytânî (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1998), 328-329; İbrahim Mustafa vd., *Mu’cemü’l-vasît* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 588-589; el-Ebu Luvîs, Ma’lûf el-Yesûî, *el-Müncid fi’l-lügah* (Beyrut: Dâru’l-Meşrik, 1973), 492-493; Behçet Abdülvahid eş-Şeyhlî, *Belâgatü’l-Kur’ânî’l-Kerîm fi’l-r’câz* (Amman: Mektebetü Handîs - el-Mektebetü’l-Ürdüniyye’l-Hâşimiyeh, 1422/2001), 10/683; Muhyiddîn Dervîş, *İrâbü’l-Kur’ânî’l-Kerîm ve beyânühü* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 7. Baskı, 1420/1999) 8/383-384; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, sad. İsmail Karaçam vd (İstanbul: Azim Yayınları, 1992), 9/377; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi,

yapıda olduğundan dolayı at ve develerin koşmasını ifade etmede yer almış⁴ ise de aynı zamanda “teheyyeti’l-Âdiyât (âdiyât hazırlandı), yani teheyyet cemâatü’l-kavmi’l-müsteiddetü lil kıtal (savaşa hazır tutulan topluluk, hazırlık yaptı)”⁵ ve “el-âdiyâtü dabhan, yani cemâatü’l-kavmi ya’dune li’l-kıtal” (bir gurup savaşa koşuyor)”⁶ cümlelerinde olduğu gibi insanlar için de kullanılmıştır.

Müfessirler, yaptıkları tefsirleri temellendirmek için ilgili sûrenin sözlük anlamlarını ve kullanım biçimlerini ele almaktan hâli kalmamışlardır. Söz gelişi Muhammed Hamdi Yazır, “âdîy kelimesinin piyade, ‘âdiyeh’ biçiminin de süvari (atlı) hücumculara mahsus olduğunu söylemiştir.”⁷ Yine bu bağlamda İbn Âşûr da “el-âdiyât kelimesinin, at gibi hızlı yürüyüp koşmalarından dolayı ünlü Arap koşucularından Süleyk b. es-Süleke, eş-Şenferî, Teebbeta Şerran ve Amr b. Ümeyye ed-Damrî gibi kişilere sıfat olarak verildiğini söylemiştir.”⁸ Bu görüşü, söz konusu kelimenin “âdiyetün” şeklinde müfret müennes bir formda olması ve akıllı varlıkları nitelendirmeye imkân veren bir tarzda cem-i müennes salim kalıbı ile gelmesi de destekler mahiyettedir.

Yukarıda ifade edilen hususlara ilave olarak, “âdiyât” kelimesinin sözlük anlamından ve farklı kullanım biçimlerinden hem insanlar hem de at ve deve gibi varlıkların gruplar hâlinde koşarken tozu dumana kattıklarını ifade eden sıfat olarak kullanıldığı kanaati hâsıl olmaktadır.

1.2. Kur’ân-ı Kerîm’de Âdiyât Kelimesi

Kur’ân-ı Kerîm’de “a-d-v kökünün düşman, düşmanlık, haddi aşma, saldırma ve mecbur kalma gibi anlamlara gelen türevleri yüz altı yerde yer almıştır. Yine aynı kökten türetilen ‘âdiyât’ kelimesi ise, sadece bir defa kullanılmıştır.”⁹ Bu da onun özel

1985), 8/4081; Mevlüt Sarı, *el-Mevârid Arapça - Türkçe Lügat* (İstanbul: Bahar Yayınları, 1984), 979-980.

⁴ Hasîrîzâde Elif Efendi, *en-Nûru’l-furkân fî şerhi lugati’l-Kur’ân - Kurân lügati*, yay. haz. M. Koç ve E. Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 2/29-30, 70; Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed Tahir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tûnusiyye li’n-Neşri, 1984), 30/498.

⁵ *Mu’cemu’l-me’âni’l-câmi’* - *Mu’cemu ‘arabiyyun ‘arabiyyun*, <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%AA%D9%8E%D9%87%D9%8A%D9%91%D8%A3%D8%AA%D9%90-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A7%D8%AA%D9%8F/> (Erişim 20 Mart 2021.) "تَهَيَّاتِ الْعَادِيَاتِ أَي تَهَيَّاتِ جَمَاعَةُ الْقَوْمِ الْمُسْتَعِدَّةَ لِلْقِتَالِ"

⁶ İbrahim Mustafa vd., *Mu’cemü’l-vasîf*, 589; el-Yesûî, *el-Müncid fi’l-lügah*, 492. "العادية مؤنث. العادي. وفي التنزيل "والعاديات ضبحا". العاديات جماعة القوم يُعَدُّونَ لِلْقِتَالِ. العاديات: الشُّغْلُ بِصَرْفِكَ عَنِ الشَّيْءِ. وَدَفَعْتُ عَنْكَ عَادِيَةَ فُلَانٍ: ظَلَمَهُ وَشَرَّهُ"

⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 9/377.

⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 30/498. "وقد يوصف به سير الإنسان وأحسب أنه على التشبيه بالخيل ومنه. عَدَاؤُ الْعَرَبِ، وَهُمْ أَرْبَعَةُ: السُّلَيْكُ بْنُ السُّلَيْكَةِ، وَالشَّنْفَرِيُّ، وَتَابُطُ شَرَّاءَ، وَعُمَرُو بْنُ أُمِيَةِ الضَّمْرِيِّ. يَضْرِبُ بِهِمُ الْمَثَلُ فِي الْعَدُوِّ"

⁹ Bk. Muhammed Fu’ad Abdulbakî, *Mu’cemu’l-müfehres li elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm* (İstanbul: el-Mektebetü’l-İslamiyyeh, 1982), 449-450.

bir durum kazanmasına ve aynı ad ile anılan bir sûreye isim olmasına imkân vermiştir.

Söz konusu “a-d-v” kökten türetilenlerin kelimeler ve kullanıldıkları anlam alanlarına bakıldığında, âyetlerde meâlen şöyle yer buldukları görülmektedir:

a- ‘Düşmanca veya düşman olarak’ anlamında kullanılması

“Onların Allah dışında yalvardıkları putlarına hakaret etmeyiniz. Onlar da düşman olarak bilgisizce Allah’a hakaret ederler.”¹⁰

b- ‘Düşmanlık’ anlamında kullanılması

“İyilik ve takvada yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın.”¹¹

c- ‘Haddi aşma veya sınırı aşma’ anlamında kullanılması

“Kim Allah’a ve Peygambere karşı gelip O’nun çizdiği sınırı aşarsa, Allah da onu ebedi kalmak üzere cehenneme atar ve ona alçaltıcı bir azap vardır.”¹²

d- ‘Mecbur kalma veya dara düşme’ anlamında kullanılması

“Allah size leşi, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanın etini haram kılmıştır. Fakat dara düşüp mecbur kalana, başkasının payına el uzatmadan zaruret miktarı kadar (onlardan) yemesinde bir vebal yoktur. Şüphesiz Allah gafûr ve rahîmdir.”¹³

Bu ve benzeri âyetlerde, “a-d-v” kökünden türetilen kelimelerden “âdiyât” biçimi hariç olmak üzere, hemen hemen hepsi düşmanlık, haddi aşma ve zorda kalma gibi anlamlar etrafında şekillenmiştir. Bu da “âdiyât” kelimesinin faili belirtilmeden, hızlı bir şekilde koşma anlamı üzerine kullanılmış özel bir kelime olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Âdiyât Sûresine Dair Yapılan Çalışmalar

Kur’ân-ı Kerîm’in bazı kapalı ifadeleri üzerinde başlayan anlama çalışmaları, zamanla âyet ve sûrelerin tamamını kapsayan meâl ve tefsir çalışmaları hâline dönüşmüştür. Bu tür gayretler, zamanla hem kabul görüp yaygınlaşmış hem de gelişerek zengin bir muhtevanın oluşmasına imkân sağlamıştır. Bu bağlamda Âdiyât

¹⁰ el-En’âm 6/108; el-Bakara 2/36; ez-Zuhruf 43/62. bk. *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd., 140. *“وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”*

¹¹ el-Mâide 5/2; el-Bakara 2/36, 231; en-Nisâ 4/30, 92; el-En’âm 6/112; el-Furkân 25/31; Fussilet 41/19; eş-Şuarâ 26/77; et-Teğâbün 64/14. bk. *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, çev. Karaman vd., 105. *“وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ”*

¹² en-Nisâ 4/14; el-Bakara 2/65, 178, 190, 193, 194, 229; el-Mü’minûn 23/7; eş-Şuarâ 26/166. bk. *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, çev. Karaman vd., 78. *“وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُّهِينٌ”*

¹³ el-Bakara 2/173; el-Enfâl 8/42. bk. *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, çev. Karaman vd., 25. *“إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ”*

sûresi de aynı şekilde anlama ve anlamlandırma çalışmalarına tabi tutulmuş ve üzerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır.

Ne yazık ki yapılan bu çalışmaların neredeyse tamamında, söz konusu sûre kendi iç bağlamından kopartılmış ve birbirinden ayrı iki konudan söz eder bir hâlâ dönüştürülmüştür. Böylece bunlardan birincisinde at ya da develerin soluk soluğa koştukları bir savaştan, diğerinde de insanın nankörlüğünden ve yaptıklarından dolayı sorgulanacak oluşundan bahseden bir hâl almıştır.

2.1. Âdiyât Sûresini Yorumlama (Tefsir) Çalışmaları

“Âdiyât suresinin tefsiri, nefes nefese koşarak ayaklarından kıvılcımlar çıkaran, sabah vaktinde baskın yaparak ortalığı tozu dumana katıp kalabalığın ortasına dalan atlara”¹⁴ ya da Müzdelife’den Mina’ya ortalığı toz dumana katarak hacıları taşıyan develere”¹⁵ yapılan yemin ile başlamakta ve insanın bile bile Rabbine karşı nankör davrandığının beyan edilmesiyle devam etmektedir.

Bu da sûre ile ilgili yapılan yorumlarda konu, kasem (yemin) ve cevabı olarak iki kısımda ele alınıp incelenmiş ve üzerine yemin edilen varlığın ne olduğuna dair yapılan değerlendirmelerde net olarak bir ittifak sağlanamamıştır. “Bununla beraber insanın inkârcı, kendisine nimet veren varlığa karşı nankör, onun dinine boyun eğmeyen, dünyaya aşırı derecede düşkün olan ve bütün bunlardan dolayı ahirette sorgulanacağını dikkate almayan bir anlayış içinde olduğunu haber veren yeminin cevabında yer alan hususlarda da tam bir ittifak sağlanmıştır.”¹⁶

Burada Âdiyât sûresine dair yapılan bazı yorumların, geçmişten günümüze aktarılan çeşitli verilere dayandırıldığı görülmektedir. Bu da zaman zaman birbiriyle

¹⁴ Bk. Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. A. Mahmud Şehhata (Beyrut: Dâru l-hyâi't-Turas, H. 1423), 4/801; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, thk. A. Muhammed Şâkir (Mısır: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), 24/557-559; Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *Keşşâf an hakaiki't-tenzil ve uyunî'l-ekavîl fî vucuhî't-te'vîl*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, H. 1407), 4/786-787; Fahrüddîn er-Razî, *Mefâtîhu'l-gayb - et-Tefsîru'l-kebîr* (Beyrut: Dâru l-hyâi't-Turâsî'l-Arabî, 3. Baskı, H. 1420), 32/258; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmî'l-Kur'an*, thk. A. Berdûnî vd. (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Baskı 1384/1964), 20/153-156; Muhammed Mahmud el-Hicazî, *Tefsîru'l-vadîh* (Beyrut: Dâru'l-Ceyli'l-Cedîd, 10. Baskı, H. 1413), 3/895; Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-münîr fî'l-'akîdeti ve's-şerîati ve'l-menheci* (Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, H. 1418), 30/369; Derveze Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-hadîs* (Kahire: Dâru l-hyâi Kütübî'l-'Arabîyyeh, H. 1383), 2/8; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/376-377; Ebu'l-A'lâ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997), 7/432-433; Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, t.s.), 13/6953.

¹⁵ Bk. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, 24/557-559; er-Razî, *Mefâtîhu'l-gayb - et-Tefsîru'l-kebîr*, 32/258; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 30/499; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/377; Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 13/6956.

¹⁶ Bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 4/803; Nasuriddîn Abdullah b. Ömer, el-Beydâvî, *Envaru't-tenzil ve esraru't-te'vîl*, thk. M. Abdurrahman el-Mer'âşlî (Beyrut: Dâru l-hyâi't-Turâsî'l-Arabî, H. 1418), 5/331; ez-Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-münîr fî'l-'akîdeti ve's-şerîati ve'l-menheci*, 30/370; Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, 7/434.

çelişen nakiller olması hasebiyle ihtilaflara sebep olmakta ve İslam muhaliflerinin ellerinde aleyhte kullanabilecekleri birer malzeme hâlini almaktadır.

2.2. Âdiyât Sûresini Anlamlandırma (Meâl) Çalışmaları

Âdiyât sûresine dair yapılan meâl çalışmaları, daha ziyade ayetlere dair yapılagelen yorumlar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu da birçok meâl için bir kesişim noktası oluşturmıştır. Genel durum böyle olmasına rağmen, onlardan sadece birkaçı sûrede yer alan tabii bağlamdan hareket ederek oluşan gelenekselleşmiş anlayışın dışına çıkmıştır. Bu noktadan hareketle söz konusu sûre için yapılan meâl çalışmalarını şöyle gruplandırıp hülâsa etmek mümkün görünmektedir:

a- Sûre ile ilgili gelenekselleşen meâl anlayışı: Bu çerçevede yapılan meâllerde, sûrenin kendi iç bağlamı göz ardı edilmiş ve tefsirlerde yer aldığı gibi parantez içinde veya dışında sabah vakti yapılan baskınlar esnasında ayaklarından kıvılcım saçarak koşan atlar ya da koşanlar şeklinde üstü örtülü bir şekilde anlamlandırma yapılmıştır. “Gerçi yemine konu olan koşan varlıklardan kimler veya nelerin kastedildiğinin belirtilmesi”¹⁷ ya da “belirtilmemesi”,¹⁸ netice itibarıyla söz konusu ayetlere dair yapılan anlama ve anlamlandırma çalışmalarında fazla bir değişiklik yapmamıştır.

b- Sûre ile ilgili gelenekselleşen kalıplar dışında kalan meâl anlayışı: Bu bağlamda sınırlı sayıda birkaç meâlin yapılmış olduğu görülmektedir. Bunlarda da daha öncekilerin hilafına olarak, “öfkelerinden dolayı soluk soluğa kalırcasına koşanların düşmanlar olduğu belirtilmiştir. Akabinde bu kişilerin içlerindeki kin ateşini etrafa püskürterek öfke içinde sabahladıkları ve ortalığı tozu dumana katarak toplumu derinden yaraladıkları hususuna yer verilmiştir.”¹⁹

Böylece bu iki farklı meâl anlayışında, sûrenin kasem kısmında koşan varlıkların ne olduğuna dair bir ihtilafın; akabinde gelen cevap kısmında da tam olarak bir ittifakın sağlanmış olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır. Dolayısıyla bu da sûredeki tabii bağlamının göz ardı edilip edilmemesi ile ilgili bir çeşit anlama ve yorumlama farkının doğmasına sebep olmuştur.

3. Âdiyât Sûresine Dair Yapılan Çalışmaların Tahlili

¹⁷ Bk. *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, çev. Çantay, 3/1212-1213; *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, çev. Karaman vd., s. 599; *Yüce Kur'an ve Açıklamalı -Yorumlu Meâli*, çev. Şener vd., 599; Esed, *Kur'an Mesajı Meâl-Tefsir*, 1467-1468; *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım, 1977), 599; *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, çev. Talat Koçyiğit (Ankara: Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım, 1990), 599; *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âlîsi*, çev. A. Fikri Yavuz (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 3. Baskı, 1977), 601; *Son Çağrı Kur'an*, çev. Akdemir, 599; *Kur'an-ı Kerim Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, çev. Öztürk, s. 687; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Ali Akın (İstanbul: Ege Reklam Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şirketi, 2014), 791; *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)*, çev. Davudoğlu, 601.

¹⁸ Bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Altuntaş - Şahin, 599.

¹⁹ Bk. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli*, çev. Bayraklı, 33; Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri I*, 414.

Âdiyât sûresi üzerinde yapılan çalışmaların sağlam bir zemine oturtulabilmesi için nerede ve hangi olay üzerine indirilmiş olduğunu ele alarak işe başlamak gerekmektedir. Eğer bu sûre, “bazı kaynaklarda belirtildiği gibi Mekke’de nâzil olmuş”²⁰ ise, o zaman müslümanlara savaş izni Medine’de verildiği için soluk soluğa koşup baskın yapan atlardan ya da henüz hac emredilmediği için ortalığı tozu dumana katarak Müzdelife’den Mina’ya hacı taşıyan develerden bahsetmesi çok da mümkün görülmemektedir. Üstelik sûrenin konu itibarıyla akidenin yerleşmesi üzerinde durması ve kullanılan üslûbun kasem eşliğinde eşsiz bir icâz içermesi, onun Mekki olduğuna dair bir çeşit delil teşkil etmektedir.

Bazı kaynaklarda “bu sûrenin, Amr b. Münzir el-Ensâri komutasında Kinâne oğullarından oluşan birliğin ‘Hay’ boyundan geri dönüşünün gecikmesinden dolayı çıkan Zâtü’s-selâsil hadisesi”²¹ üzerine “Medine’de indiği kaydedilmiştir.”²² Her ne kadar böyle bir rivayet varsa da söz konusu sûrenin üslûbunun Mekki biçimde olması,²³ onun Medenî bir sûre olmadığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir.²⁴ Yine başka bir rivayette soluk soluğa koşanların, Bedir savaşında yer alan atlar olduğu bilgisi yer almışsa da bu savaşta iki at ya da binitin bulunması²⁵ ve kelimenin “âdiyât” şeklinde çoğul bir biçimde kullanılması, tarihî veri ve alışlagelen dil yapısı ile pek fazla mutabık düşmemektedir. Birbirinden farklı bu iki rivayette yer alan hususu uzlaştırmamanın geriye sadece bir yolu kalmaktadır. O da bu sûrenin hem Mekke’de hem de Medine’de inmiş olduğunu kabul etmektir.

İşin ilginç yönü, aynı sûrenin Abdullah b. Abbas tarafından “hem Mekki hem de Medenî bir sûre olduğunu belirten rivayeti”²⁶ oluşturmaktadır. “Hz. Ali, İbn Abbas’ın (r.a.) ‘âdiyât’tan maksadın Allah yolunda koşuşturan atlar olduğunu söylemesi üzerine, mesele ‘senin söylediğin şekilde değildir. Bedir savaşında birisi Mikdâ’dın, diğeri de Mersed b. Ebî Mersed’in olmak üzere sadece iki tane at bulunmaktaydı. Yoksa bilmediğin bir konuda hüküm mü vermek istiyorsun’ demiştir. Bunun üzerine İbn Abbas da kendi görüş ve yorumundan vazgeçip, Hz. Ali’nin görüşüne dönmüştür.”²⁷ Bu durumda Hz. Ali’ye göre “âdiyât”tan maksat, hacıları Arafat’tan

²⁰ er-Razî, *Mefâtîhu’l-gayb - et-Tefsîru’l-kebîr*, 32/258; Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 8/4080.

²¹ Bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 4/801; el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmî’l-Kur’an*, 20/155; er-Razî, *Mefâtîhu’l-gayb - et-Tefsîru’l-kebîr*, 32/259; ez-Zühaylî, *et-Tefsîrü’l-münîr fi’l-akîdeti ve’s-şerîati ve’l-menheci*, 30/369; İzzet, *et-Tefsîru’l-hadîs*, 2/9; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 9/376-376.

²² Celaleddin es-Suyûtî, *Lübâbü’n-nükûl fî esbâbi’n-nuzûl*, tsh. A. Adüşşafî (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y), 1/215; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 9/376-376.

²³ Bk. ez-Zühaylî, *et-Tefsîrü’l-münîr fi’l-akîdeti ve’s-şerîati ve’l-menheci*, 30/366-367; İzzet, *et-Tefsîru’l-hadîs*, 2/7, 10; Mevdudî, *Tefhimü’l-Kur’ân*, 7/430.

²⁴ İzzet, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, 2/9-10.

²⁵ Bk. er-Razî, *Mefâtîhu’l-gayb - et-Tefsîru’l-kebîr*, 32/258; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 30/499; Elif Efendi, *en-Nûru’l-furkân fî şerhi lugatî’l-Kur’ân - Kurân lûgati*, 2/29-30.

²⁶ Bk. Mevdudî, *Tefhimü’l-Kur’ân*, 7/430.

²⁷ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân fî te’vîli’l-Kur’ân*, 24/559; ez-Zemahşerî, *Keşşâf an hakaiki’t-tenzil ve ‘uyuni’l-ekavîl fî vucuhî’t-te’vil*, 4/787-788; Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 13/6958.

Müzdelife'ye, oradan da Mina mevkiine koşarak götüren hecin develeri olmaktadır.²⁸ Kaldı ki bu seçenek de sûrenin indiği sırada henüz hac ibadetinin farz kılınmamış olması nedeniyle pek fazla mümkün görünmemektedir. Üstelik bu sûrenin hem Mekke hem de Medine'de indiğine dair üzerinde ittifak sağlanmış herhangi bir rivayet de söz konusu değildir. Şayet durum öyle olsa bile yine de bu müşkül durumu çözmeye yetmemektedir.

Diğer taraftan müfessirlerin 'âdiyât', 'mûrîyât' ve 'muğîrât' gibi sıfatların gramer yönünü dikkate alıp, onun üzerine yorum yapmış olmaları da muhtemeldir. Bundan dolayı bazıları, bu anlayıştan hareket ederek "savaş halindeki atlardan, bazıları da hac esnasında binilen develerden bahsetmiştir. Bu da nefes nefese koşanlardan ne kastedildiği konusunda net bir fikir vermenin ötesinde, farklı görüşlerin doğmasına kapı aralamıştır."²⁹ Oysaki daha önce de ifade edildiği gibi "aynı sıfatlar, müennes formda olmasına rağmen, savaşa hazırlanan birlik"³⁰ ve "hızlı yürüyen kişiler için de kullanılmıştır."³¹ Bazı âyetlerde gramer yönünden sıfat-mevsuf,³² fiil-fail³³ ve atıf-ma'tuf mutabakatı bulunmayan³⁴ benzer kullanımlara dair örnekler yer almıştır. Üstelik "'âdîy' kelimesinin, hücum eden piyadelere; 'âdiyeh' biçiminin de hücum eden süvarilere (atlılara) tahsis edildiğine dair yorumlar yapılmıştır."³⁵ Dolayısıyla söz konusu sıfatların nitelediği varlıkların açık olmayışı, atlar olduğu kadar mecazen onlar üzerindeki süvarileri ve onlar gibi koşan vahiy karşıtlarını da kapsaması mümkündür. Bu da farklı yorumlar yapmaya imkân

²⁸ Bk. er-Razî, *Mefâtihu'l-gayb - et-Tefsîru'l-kebîr*, 32/258; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 30/499.

²⁹ Bk. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, 24/557-559.

³⁰ İbrahim Mustafa vd., *Mu'cemü'l-vasît*, 589.

³¹ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 30/498.

³² "Peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah, onlardan bir kısmıyla konuşmuş, bazılarının da derecelerini yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudûs ile destekledik. Allah dileseydi, kendilerine açık deliller geldikten sonra peygamberlerin ardından birbirleriyle savaşırmazlardı. Fakat ihtilafa düştüler, içlerinden bir kısmı iman etti, bir kısmı da inkâr etti. Allah dileseydi, onlar birbirleriyle savaşırmazlardı. Fakat Allah dilediğini yapar." el-Bakara 2/253; el-Müzzemmil 73/18. bk. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Karaman vd., 41. Bu âyetle "tilke'r-rusûl" şeklinde ifade edilmiştir. Hâlbuki gramer kurallarına göre "rusûl" kelimesi, her birisi akıllı birer varlıklar olan peygamberlere delalet etmektedir. Dolayısıyla işaret sıfatının, nitelediği varlıklara uygun olarak cemi (çoğul) ve müzekker (eril) gelmesi gerekirdi.

³³ "Şehirde bir takım kadınlar: vezirin hanımı, kölesinin nefsinden murat almak istiyormuş; onun sevdası kalbine işlemiş; gerçekten biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz dediler." (Yûsuf 12/30; el-Hucurât 49/14) bk. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Karaman vd., 237. Bu âyetle de gramer kurallarına göre "galet nisvetün" olması gerekirken, "gale nisvetün" şeklinde bir fiil-fail uyumsuzluğu yer alışı bulunmaktadır.

³⁴ "Şüphesiz inananlar, Yahudiler, Hristiyanlar ve Sabîîlerden Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenlere Rabbi katında mükâfatlar vardır. Onlara herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir." (el-Bakara 2/62; en-Nisâ 4/162) bk. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Karaman vd., 9. Bu âyetle de yapılan atıf itibarıyla "es-saibûne" olması gerekirken, "es-saibîne" şeklinde yer almıştır.

³⁵ bk. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/376-377.

vermektedir.

Yine Âdiyât sûresinin Mekkî bir üslûp ile ilk beş âyetin mevsufsuz bir şekilde sıfatlardan müteşekkil olarak gelmesi, lafzın açıkça delalet etmediği ve tarihî verilerin tam olarak desteklenmediği bir yoruma mutlak doğru gözüyle bakıp, onun dışında kalanları yanlış olarak görmeyi gerektirmemektedir. Zira bu sûrenin muhtevasında vahye muhatap olan inkârcıların sarf ettikleri tepkinin ifade edilmesi daha muhtemel görünmektedir. Burada yapılan yeminin “Kıyâme” sûresinde de olduğu gibi genel mânâda nefis ve insan üzerine yapıldığı düşünülüğünde, cevap olarak gelen âyetler ve sûrede yer alan iç bağlam ile bir mutabakat meydana gelmektedir. Ayrıca birinci âyette yer alan “dabhan” kelimesi, koşanların at ya da deve olduğuna dair net bir bildirimde de bulunmamaktadır. Üstelik fâ-i takibiyye (fe bağlacı) ile birbirine bağlanan âyetlerde yer alan durumlara da birinci âyette soluk soluğa koşanlar diye ifade edilen varlıklar neden gösterilmektedir.

Burada söz konusu kişilerin kinayeli bir anlatım ile vahiy düşmanları oldukları,³⁶ sebep-sonuç ilişkisi içinde “*insanlar, gerçekten Rabbine karşı çok nankördür*”³⁷ âyeti ve akabinde yer alan beyan ile de açığa çıkarılmaktadır. Yine aynı âyette yer alan ‘el-insan’ kelimesinin, cins isim olarak kabul edilmesi hâlinde bütün insanları; marife bir kelime olması yönüyle de sadece vahye karşı çıkanları kapsamı mümkün görünmektedir. Burada ikinci ihtimalin kabul edilmesi hâlinde, kasem ile cevabı arasında herhangi bir konu değişikliği meydana gelmemekte ve bir bütünü tamamlayan parçalar hâlini almaktadır. Bu durumu, Muhammed Esed de şöyle beyan etmiştir:

“Geleneksel açıklamalar, burada binek atlarının Allah yolunda müminlerin savaşmalarını sembolize ettiği ve bundan dolayı övgüye layık bir hususu temsil ettikleri varsayımına dayanmaktadır. Hâlbuki bu açıklama, böylesine olumlu bir temsil ile akabinde gelen altıncı âyet ve devamında yer alan kınama arasındaki tenakuzu dikkate almamaktadır. Ayrıca bu şekildeki klasik bir izah, sûrenin iki bölümü arasında mantıkî bir bağlantı kurmaktan da yoksun kalmaktadır. Bizi böyle bir bağlantının varlığının gerekli olduğuna 6-11. âyetlerin kınayıcı bir nitelik taşıması ve ilk beş âyetin de aynı karaktere benzer bir yapıya sahip olması götürmektedir. Burada binek atları temsilinin olumlu anlamda kullanılmış olduğu önyargısından kurtulduğumuzda, bu karakter hemen açıkça anlaşılmaktadır. Tabii burada söz konusu olan atlar, şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde yoldan çıkmış olan insan ruhunu veya kişiliğini sembolize etmektedir. Bu da insanın bütün ruhî yönelişlerden yoksun bir şekilde batıl ile şartlandırılıp yönlendirilmesini, arzularına çılgınca köle olup akıl ve mantık kontrolünden çıkmasını, etrafındaki toz bulutları içinde şaşkınca

³⁶ “Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlayacaktır.” (et-Tevbe 9/32; es-Saff 61/8) bk. Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, çev. Karaman vd., 191.

³⁷ el-Âdiyât 100/6.

gayr-i meşru iştahların körleştirdiği çözümsüzlüğe düşmesini ve böylece manevî yönden bir yok oluş girdabına yuvarlandıklarını ifade etmektedir.”³⁸

Bütün bunlardan sûrenin anlam ve yorumu üzerinde tam bir ittifakın sağlanamadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu da bir taraftan anlam zenginliğine yol açsa da diğer taraftan da anlam ve anlama sıkıntısına neden olmaktadır.

4. Âdiyât Sûresine Dair Yapılan Meâl Önerisi

Âdiyât sûresinin orijinal metni esas alınarak yapılan anlamlandırma çalışmalarına bakıldığında, kasem âyetlerinde yer alan sıfatların ve fiillerin müennes yapıda olmaları nedeniyle “bazı meâllerde nitelenen varlıkların belirtildiği”³⁹; “bazılarında da kapalı bir ifade ile tercüme edilip geçilmiş olduğu görülmektedir.”⁴⁰ Bu bağlamda soluk soluğa koşanlardan atlar veya develer kadar, onun üzerine binip Rabbinin nimetlerine ve davetine karşı nankörlük eden vahiy düşmanı nefislerin anlaşılması da mümkündür. Nitekim Kıyâme sûresi ikinci âyette de “nefs-i levvâme”⁴¹ üzerine yemin edilmektedir. Dolayısıyla burada soluk soluğa koşanların inkârcı nefisler olduğunu ve durumun hassasiyetine binaen onlar üzerine yemin edildiğini kabul etsek bile “andolsun biz Âdemoğullarını şerefli kıldık, onları (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık, onları güzel şeylerle rızıklandırdık ve yarattığımız pek çok varlıktan da üstün kıldık”⁴² meâlindeki âyette çizilen çerçeveye ve “görebildiklerinize ve göremediklerinize andolsun”⁴³ şeklindeki kasem ifadesine aykırı düşmemektedir. Zira inanan ve inanmayan şeklinde herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Kaldı ki burada Allah ile insan arasında yer alan ilişki üzerinde durulmuş ve önemine binaen konuya da kasem ifade eden bir ‘vav’ harfi ile başlanılmıştır. Bu da bir taraftan söylenilecek hususlara muhatabın dikkati çekmekte, diğer taraftan da vahye karşı tavır alan inkârcılara sert bir şekilde tevbih, tahzir, tekdir ve tehdit yapılmaktadır. Eğer bu yemine ‘tazim’ ve ‘azamet’ anlamı verilirse, o zaman Bedir’de düşmana hücum eden atlara veya Arafat’tan hacıları taşıyan develere hamletmek mümkündür. Bu da özünde saldırı ve düşmanlık bulunan ‘âdiyât’ kelimesi ile tarihî işleyişe pek fazla mutabık düşmemektedir. Hâlbuki Yüce Allah’ın uyarı ve tehdit içeren bir ifade ile vahyi hafife alan nankörlere çeşitli hususlarda yaptığı uyarılardan birisi olarak anlamak da uygun düşmektedir. Bunun bir benzerini, ‘yemin ederim ki bunun hesabını sana soracağım’ ya da ‘yazıklar olsun sana, bunun hesabını sorarım’ şeklinde günlük hayatta kullanmaktayız. Nitekim Kur’an-ı Kerim de Arap dili üzere indirilmiş ve onun dil malzemesini kullanmış bir kitaptır. Dolayısıyla burada

³⁸ Esed, *Kur’an Mesajı-Meâl Tefsir*, 1467-1468.

³⁹ *Kur’an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, çev. Çantay, 3/1212-1213; *Yüce Kur’an ve Açıklamalı - Yorumlu Meâli*, çev. Şener vd., 599; *Kur’ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*, çev. Ateş, 599; *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, çev. Koçyiğit, 599; *Kur’an-ı Kerim ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)*, çev. Davudoğlu, 601.

⁴⁰ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 8/4080.

⁴¹ “Kıyamet gününe ve nefs-i levvâme (kendini kınayan nefse) yemin ederim.” el-Kıyâme 75/1-2. “لَا أَقْسِمُ بِبَيْتِ الْقِيَامَةِ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ”

⁴² el-İsrâ 17/70.

⁴³ el-Hâkka 69/38-39.

yer alan tehdit içerikli bu uyarıdan, bütün zaman ve mekânları kapsamakta olduğunu anlamak daha kuşatıcı olmaktadır. Böylece ilk muhataplardan başlamak üzere, kıyamete kadar gelecek olan bütün nankörler, bu yeminli ifade ile uyarılmış olmaktadır.

Bu anlayıştan hareketle yaptığımız anlama ve anlamlandırma çalışması, daha öncekileri geçersiz kılma niyet ve düşüncesiyle yapılmamıştır. Tam aksine sûrede yer alan dilbilgisi kurallarını ve iç bağlamı dikkate alarak, başta Mekke’de vahye karşı çıkan ilk muhaliflere ve onların şahsında kıyamete kadar gelecek olan aynı zihniyetteki kişilere verilen mesaja ve bunu taşıyan lafızlardaki icaza dikkat çekme hedeflenmiştir. Bu da “Kur’ân-ı Kerim’in içerik bütünlüğünün anlam ve bağlam çerçevesinde anlaşılmasında”⁴⁴ ve açıklanmasında son derece önem arz etmektedir.⁴⁵ Bu hususta samimi ve sahih bir niyet ile yapılacak olan çalışmalar, Peygamber (s.a.v) tarafından “eğer bir hâkim hükmünün doğru olması için elinden gelen bütün gayreti sarf eder ve doğru karara ulaşırsa, ona iki ecir; hata etmesi durumunda da bir ecir vardır”⁴⁶ buyrulmak suretiyle teşvik ve taltif edilmiştir.

Yapılan bütün bu değerlendirmelerden sonra, Âdiyât sûresi için şöyle bir meâl önerisinde bulunmak mümkün görünmektedir:

Rahman ve Rahîm Allah’ın adıyla

1- (Vahyin nurunu söndürmek için) harıl harıl koşanlara,

2- (Bastığı yerden âdeta) ateş çıkaranlara,

3- (Kin ve öfkesinden dolayı) sabah erkenden baskın yapanlara,

4- Orada (yapılan davet ve davetçiye verip veritirerek) tozu dumana katanlara,

5- (Pervasızca gördüğü her) bir topluluğun ortasına dalan nefis sahiplerine yazıklar olsun.⁴⁷

6- (Bu) insanlar⁴⁸, gerçekten Rabbine karşı çok nankördür.

7- Üstelik kendileri de buna şahittir.

⁴⁴ Mustafa Cora, “İslâmî Bireyin ve Toplumun Oluşmasında Kur’ân’ı Anlama/Yaşama Sorunu: Derûnî ve Yüzeysel Okuma”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2020): 608.

⁴⁵ Mustafa Cora, “Kur’ân Tefsirinin önemi/Kulluk ve Dini Görevle ilgisi”, *Kesit Akademik Dergisi* (Mart 2019): 89.

⁴⁶ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu'l-müsnedü's-sahîh*, thk. M. Züheyir b. Nasunnasır (Dimeşk: Dâru Tavkı'n-Necât, H. 1422), “Ecrü'l-Hâkim”, 7352; Müslim b. Haccâc, *el-Müsnedü's-sahîh*, thk. M. Fu'ad Adûlbaki (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, t.y.), “Ecrü'l-Hâkim”, 1716.

⁴⁷ Burada yer alan yemin ifadesinde tevbih, tahzir, tekdir ve tehdit içermesi nedeniyle ‘yazıklar olsun’ şeklinde ifade edilmiştir.

⁴⁸ Bu âyette yer alan ‘el-insan’ kelimesi, Arapça dilbilgisi kuralı gereğince cins isim olması yönüyle bütün insanları; marife olması yönüyle de vahye karşı çıkanları kapsamı mümkündür.

8- Dünya malına aşırı derecede düşkünlükleri yüzünden (oldukça da) katıdırlar.

9-11 Kabirlerdeki kiler çıkarılıp diriltildiğinde, sinelerde saklananların ortaya döküldüğü işte o günde, bütün yaptıklarını kendilerine Rabbinin haber vereceğini bilmezler mi?

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılıp meâlinin hazırlanması esnasında, anlam ve dilbilim tahlillerin birbirini tamamlayan bir bütünün parçaları olduğu hususunun gözden uzak tutulmaması gerekmektedir. Zira çevirisi yapılan metindeki kelime ve cümleler kadar, tercümesi yapılan dil de aynı derecede önem arz etmektedir. Bu da zaman zaman karşılaşılan sorunlardan birisini meydana getirmektedir. Buna ilaveten diğer bir husus da muhtemel anlamlar arasından, Kur'ân-ı Kerîm'in bütünlüğüne ve metnin kendi tabii bağlamına tam olarak uymayan tercihlerin yapılmış olmasıdır.

Âdiyât sûresi için günümüze kadar yapılagelen tefsir ve meâl çalışmalarında yer alan at koşuşturmaları, gazi naraları ve savaş meydanlarına yapılan akınları ya da Arafat'tan Mina'ya hacıları taşıyan develeri anlamak mümkündür. Bununla beraber çeşitli zaman ve mekânlarda gelişen şartlar ve elde edilen veriler ışığında âyet lafızlarının imkân verdiği nispette daha farklı şekillerde samimi bir niyetle yapılan anlama ve yorumlama faaliyetlerinin de bir çeşit zenginlik olarak görülmesi icap etmektedir. Böylece âyetlerin muciz bir şekilde herkese ve her zamana söyleyecek bir sözünün olduğu ve verecek bir mesajının bulunduğu hakkı teslim edilmiş olacaktır. Aksi takdirde bu ayetten veya bu sûreden başka bir anlam çıkmaz deyip sabitlemek veya onların mesajını belirli bir anlayışa ya da zaman ve mekâna hapsetmek, onların kıyamete kadar gelecek nesillere rehberlik yapma yönünü ve evrenselliğini yok etmek demektir. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim, tefekkür, tedebbür ve akletmeyi teşvik ederek düşünceyi diri tutmakta ve her zamana söyleyecek sözünün olduğunu çeşitli şekillerde beyan etmektedir. Bunun da ne kadar gerekli olduğunu değişen anlayış ve yaşayış biçimlerinin getirdiği hususlar net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hâliyle yapılan bu tür çalışmalardan, daha önce yapılan değerlendirmelerin hâlisane duygular eşliğinde dikkate alınıp, elde edilen sonuçlardan, karşılaşılan problemlere cevap olması beklenmektedir.

İşte biz de bu anlayış eşliğinde Âdiyât sûresini Kur'ân-ı Kerîm'in bütünlüğü ilkesini ve söz konusu sûrenin kendi iç bağlamını dikkate alarak okuyup anlamlandırmaya çalıştık. Böylece dün olduğu gibi bugün de vahyin nurunu söndürmek için ayaklarının altından alev çıkarcasına soluk soluğa koşan nankörlerin var olduğuna ve gelecekte de var olacaklarına dikkat çekmek istedik.

KAYNAKÇA

Abdûlbakî, Muhammed Fu'ad. *Mu'cemu'l-müfehres li elfazı'l-Kur'ani'l-Kerîm*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyyeh, 1982.

Beydâvî, Nasuriddîn Abdullah b. Ömer. *Envaru't-tenzîl ve esraru't-te'vîl*. thk. M. Abdurrahman el-Mer'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, h. 1418.

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu'l-müsnedü's-sahîh*. thk. M. Züheyr b. Nasunnasır. 9 Cilt. Dimeşk: Dâru Tavki'n-Necât, h. 1422.
- Cora, Mustafa. "İslâmî Bireyin ve Toplumun Oluşmasında Kur'ân'ı Anlama/Yaşama Sorunu: Derûnî ve Yüzeysel Okuma". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2020): 608.
- Cora, Mustafa. "Kur'ân Tefsirinin önemi/Kulluk ve Dini Görevle ilgisi". *Kesit Akademi Dergisi* (Mart 2019): 89.
- Dervîş, Muhyiddîn. *'Irâbü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve beyânuhü*. 8 Cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 7. Baskı, 1420/1999.
- Elif Efendi, Hasîrîzâde. *en-Nûru'l-furkân fî şerhi lugati'l-Kur'ân - Kurân Lügati*. 2 Cilt. Yayına Hazırlayan. M. Koç - E. Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meâl-Tefsir*, çev. C. Koytak- A. Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 9. Baskı, 2015.
- Esfehânî, Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. M. Halil Aytânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998.
- Hicazî, Muhammed Mahmud. *Tefsîru'l-vadîh*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyli'l-Cedîd, 10. Baskı, h. 1413.
- İbn 'Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşri, 1984.
- İzzet, Derveze Muhammed. *et-Tefsîru'l-hadîs*. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyai Kütübî'l-'Arabiyyeh, h. 1383.
- Koçyiğit, Talat, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım, Ankara, 1990.
- Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, çev. Hasan Basri Çantay. İstanbul: İslam Mecmuası Hediyesi, 1984.
- Kur'an-ı Kerim Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. çev. Mustafa Öztürk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin. İstanbul: DİB Yayınları, 2. Baskı, 2010.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. çev. Ali Akın. İstanbul: Ege Reklam Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şirketi, 2014.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: TDV Yayınları, 2017.

- Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)*. Çev. Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Çile Yayınları, 1988.
- Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âlîsi*. çev. A. Fikri Yavuz. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 3. Baskı, 1977.
- Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım, 1977.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el. *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'an*. thk. A. Berdûnî vd. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Baskı, 1384/1964.
- Mevdudî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhimü'l-Kur'ân*, çev. Ahmet Asrar. 7 Cilt. İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997.
- Mu'cemu'l-meâni'l-câmi'-Mu'cemu 'Arabiyyun 'Arabiyy*. Erişim 20 Mart 2021. <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%AA%D9%8E%D9%87%D9%8A%D9%91%D8%A3%D8%AA%D9%90-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A7%D8%AA%D9%8F/>
- Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasen. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. thk. A. Mahmud Şehhata. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turas, H. 1423.
- Mustafa, İbrahim vd., *Mu'cemü'l-vasît*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Müslim b. Haccâc. *el-Müsnedü's-Sahîh*. thk. M. Fu'ad Adulbaki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, (t.y.).
- Okuyan, Mehmet. *Kısa Sûrelerin Tefsiri I*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 5. Baskı, 2012.
- Razî, Fahrüddîn er. *Mefâtîhu'l-gayb - et-Tefsîru'l-kebîr*, 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 3. Baskı, h. 1420.
- Sarı, Mevlüt. *el-Mevârid Arapça - Türkçe Lügat*. İstanbul Bahar Yayınları, 1984.
- Son Çağrı Kur'an*. çev. Salih Akdemir. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Baskı, 2009.
- Suyûtî Celaleddin. *Lübâbü'n-nükûl fî esbâbi'n-nuzûl*. tsh: A. Adüşşafî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, (t.y.).
- Şeyhlî, Behçet Abdülvahid. *Belâgatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fî'l-ı'câz*. Amman: Mektebetü Handîs - el-Mektebetü'l-Ürdüniyyeü'l-Hâşimiyyeh, 1422/2001.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. A. Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Mısır Müessesetü'r-Risâleh, h. 1420/2000.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. Sad. İsmail Karaçam vd. 9 Cilt. İstanbul: Azim Yayınları, 1992.
- Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli*. çev. Bayraktar Bayraklı. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- Yesûî, Ebu Luvîs, Ma'lûf. *el-Müncid fî'l-lügah*. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1973.

- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İzmir: 13 Cilt. Anadolu Yayınları, (t.s).
- Yüce Kur'an ve Açıklamalı -Yorumlu Meâli. çev. Abdulkadir Şener vd. İzmir: TDV Yayınları, 2009.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer. *Keşşâf an hakaiki't-tenzil ve 'uyuni'l-ekavîl fi vucuhi't-te'vil*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, h. 1407.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsîrû'l-münîr fi'l-'akîdeti ve's-şerîati ve'l-menheci*, 30 Cilt. Dımeşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, h. 1418.